

PEDAGOGY

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

*Кропивка Ольга Григорівна, аспірантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту ім. І. А. Зязюна
Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/30092019/6689

ARTICLE INFO

Received: 10 July 2019
Accepted: 13 September 2019
Published: 30 September 2019

KEYWORDS

willingness,
component,
future teacher,
natural sciences,
safe life,
senior high school students.

ABSTRACT

In the article, on the basis of the analysis of theoretical literature, the structural components of the preparedness of future teachers of natural sciences for the organization of safe life of high school students are identified and characterized. The willingness of future science teachers to organize the safe functioning of high school students is a holistic internal personal education, characterized by their ability to protect the lives and health of students in the educational process and extracurricular activities, and a focus on the successful collaboration of tandem students in tandem teaching the field of life safety. It is found that the readiness of future science teachers to organize the safe functioning of high school students is viewed as a complex formation, which is determined by the unity and interdependence of the following structural components: cognitive, operational-activity, motivational, reflexive-adaptive.

Citation: Кропивка О. Г. (2019) Strukturni Komponenty Hotovnosti Maibutnix Uchyteliv Pryrodnychkh Nauk do Orhanizatsii Bezpechnoi Zhyttiedialnosti Uchniv Starshoi Shkoly. *International Academy Journal Web of Scholar*. 9(39), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_wos/30092019/6689

Copyright: © 2019 Кропивка О. Г. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Нині в умовах зростання соціальної ролі учителя природничих наук підготовка педагогічних кадрів, зокрема, до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, насамперед, повинна ґрунтуватися на поєднанні глибокого засвоєння основ теоретичних фахових знань із набуттям студентами практичних умінь і навичок застосовування цих знань у майбутній педагогічній діяльності. Ми переконані, що професійні вміння сучасного учителя природничих наук повинні бути спрямовані не лише на контроль знань, умінь і компетенцій учнів старшої школи, спрямованих на їхню безпечну поведінку та безпечну життєдіяльність, але й на діагностику їхніх потреб у безпеці, здоровому способі життя, навчальній діяльності, особистісних якостей, створення сприятливих умов для їх реалізації, розвитку, формування культури безпеки. Це, безумовно, значно складніше, ніж традиційна освіта. Відтак, постає проблема формування готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, а отже, визначення структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналітичне осмислення праць психолога Н. Левітова (1967) дає можливість розуміти поняття «готовності» як функціонального стану, який сприяє успішній діяльності та забезпечує її високий рівень (Левитов, 1967). Дослідниця

С. Бризгалова стверджує, що поняття «готовність» слід розуміти як цілісне особистісне динамічне утворення, набуте у результаті спеціального навчання, яке включає у свою структуру взаємопов'язані елементи: науково-теоретичний, практичний та психологічний (Бризгалова, 2004, с. 32). Дослідження І. Хомич свідчать, що поняття «готовність» визначається як цілісне вираження усіх характеристик особистості, орієнтованих, насамперед, на повне та успішне виконання різних функцій вчителя, а його суть виражається в єдності професійно важливих якостей майбутнього вчителя та його спрямованості на подальшу діяльність (Хомич, 2018). На розумінні «готовності» як стійкої характеристики особистості, цілісного прояву особистості майбутнього вчителя, що включає знання предмету, методів роботи, професійну майстерність, комунікативні вміння, високу суспільно-політичну спрямованість, загальні та спеціальні здібності тощо наполягає у своїх працях В. Москалець (Москалець, 2014). Психологи М. Дьяченко (1981) та Г. Ковальов (1989) оперують поняттями тимчасової та тривалої готовності: *тимчасова готовність* характеризує готовність як стан особистості, що визначає продуктивність діяльності в конкретний момент часу, у конкретних умовах; *тривала готовність* характеризує: позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності; риси характеру, мотиви, адекватні вимогам діяльності; необхідні знання, навички, вміння, стійкі процеси сприйняття, увага, мислення, емоційні та вольові прояви. Таким чином, незважаючи на відмінності в цих тлумаченнях поняття «готовності», вона розуміється науковцями-психологами як особливий, тривалий або короткочасний стан особистості (Дьяченко, 1981, Ковалев, 1989).

Цілі статті: виокремити та схарактеризувати структурні компоненти готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз педагогічних праць Л. Пашко дає можливість дійти висновку, що готовність майбутнього вчителя до будь-якої діяльності у професії – це складна, інтегральна якість, сформована на рівні соціальної установки, яка уможливорює використання усього потенціалу своїх здібностей, знань, умінь, навичок для творчого здійснення діяльності та забезпечує відповідальне ставлення до майбутньої професії (Пашко, 1984). Імпонує позиція І. Дичківської, згідно якої готовність майбутнього вчителя потрактовується як «особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії» (Дичківська, 2004, с. 277). На підставі аналізу праць науковців (С. Бризгалова (2004), О. Дзятковська (2011), О. Дзьобань (2006), Г. Дехтярь (2001), С. Корнеєнко (2013), О. Мягченко (2010), В. Москалець (2014), В. Пасічник (2011), Л. Пашко (1984) та ін.), освітніх програм галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки), професіограми майбутнього учителя природничих наук, основних завдань процесу організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, компонентів підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, у нашому дослідженні *готовність майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи потрактовується як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що характеризується їхньою здатністю до охорони життя і здоров'я учнів в освітньому процесі і позашкільній діяльності, та спрямованістю на успішне співробітництво тандему «учитель-учень» у галузі безпеки життєдіяльності.*

Співробітництво тандему «учитель-учень» у галузі безпеки життєдіяльності розуміється нами як побудова такого стилю поведінки, при якому студент прагне встановити рівновагу між власною метою та зацікавленістю в реалізації інтересів інших; спосіб стосунків майбутніх учителів природничих наук з учнями старшої школи, головною ідеєю якого є рівність сторін та співпраця у процесі організації безпечної життєдіяльності (Вишневський, 2006).

Фактично, *готовність* майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи розуміється нами як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує *результативність* діяльності студента у процесі організації безпечної життєдіяльності школярів.

Аналізуючи праці учених (Н. Глузман (2010), М. Дьяченко, Л. Кандилович (1976), І. Зімня (2000), В. Молоченко (2017), І. Холковська (2012) та ін.) та розширивши перелік підходів до визначення суті поняття готовності критеріальним підходом, приходимо висновку, що готовність майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи можна трактувати з таких 3 позицій, як-от:

1) один із критеріїв результативності процесу підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, що містить інформаційний, технологічний, мотиваційний та аналітико-результативний компоненти;

2) систему інтегративних якостей, властивостей особистості майбутнього учителя природничих наук, які сприятимуть успішній організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи;

3) установку на успішну майбутню діяльність, спрямовану на охорону життя і здоров'я учнів старшої школи в освітньому процесі і позашкільній діяльності, на успішне співробітництво тандему «учитель-учень» у галузі безпеки життєдіяльності.

З метою розв'язання поставленого нами завдання було визначено структурні компоненти готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи та їх зміст на основі попередньо проведеного аналізу результатів наукових досліджень у цьому напрямі. Загалом, у науково-педагогічній літературі (С. Волгіна (2015), О. Дорошенко (2012), М. Дьяченко, Л. Кандилович (1976), Л. Іванова (2007), Ю. Мусхаріна (2014), К. Оглоблін (2008), Т. Петухова (2010) та ін.) найпоширенішими компонентами готовності є мотиваційний (альтернативні назви – цільовий, мотиваційно-ціннісний, мотиваційно-орієнтаційний); когнітивний (поширені й інші терміни – змістовий, змістовно-операційний, пізнавальний); операційний (альтернативні назви – технологічний, операційно-діяльнісний, процесуальний); креативний (особистісно-креативний); рефлексивний (оцінно-рефлексивний).

Отже, порівняння й узагальнення поглядів наведених вище авторів дає змогу погодитися з такими компонентами готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, хоча отриманої інформації недостатньо для виокремлення структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи. Пояснимо це тим, що в такому представленні особистості майбутнього учителя природничих наук відсутнє розуміння її мотивації до необхідності організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, рівня оволодіння системою теоретичних, практичних та методичних знань з питань безпеки життєдіяльності в цілому, знань факторів, які негативно впливають на здоров'я учасників освітнього процесу, і способів їхнього попередження, професійно-прикладних знань з питань формування культури безпеки, безпечного і здорового способу життя учнів старшої школи.

У контексті нашого дослідження необхідно також акцентувати увагу на методичній готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, тобто готовності успішно здійснювати методичну діяльність згідно визначеної мети. Ураховуючи складний характер взаємозв'язку між педагогічною і методичною діяльністю майбутніх учителів природничих наук, варто погодитися з дослідником М. Айзенбергом, який зазначає, що «...з одного боку, про методичну діяльність говорять у тому випадку, коли мова йде про навчання школярів конкретного змісту, тому поняття «педагогічна діяльність» є ширшим, ніж поняття «методична діяльність»; з іншого боку, в методичній діяльності реалізуються всі компоненти педагогічної, інакше навчання не виконує своїх виховних і розвивальних функцій» (Айзенберг, 1989, с. 17).

Погоджуючись з М. Айзенбергом, ми не можемо ігнорувати методичну готовність, яка необхідна майбутнім учителям природничих наук для успішної організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи. Варто підкреслити, що аналіз ситуацій, пов'язаних з вивченням теоретичних основ безпеки життєдіяльності, організації та управління безпекою життєдіяльності учнів, основ здоров'я та здорового способу життя, перспективних шляхів управління здоров'ям, формуванням ціннісного ставлення учнів старшої школи до національної безпеки України, захисту національних інтересів нашої держави, а також з організацією діяльності учнів старшої школи, яка спрямована на безпечну життєдіяльність та здоровий спосіб життя, показує, що методична діяльність майбутнього учителя природничих наук носить інтегративний характер.

Складний механізм цієї інтеграції обумовлений тим, що методичні знання, представлені у вигляді ідей, способів, прийомів, підходів, методичних рекомендацій, акумулюють у собі: 1) наукові засади безпеки життєдіяльності, зміст понять, категорій, законів, властивостей, способів дій у галузі здоров'я та безпеки життєдіяльності; 2) закономірності процесу навчання й виховання учнів старшої школи, які знайшли віддзеркалення в дидактичних принципах і різних підходах до його побудови; 3) психологічні закономірності розвитку учнів старшої школи і засвоєння ними знань, умінь і навичок, необхідних для безпечної життєдіяльності.

Звідси випливає, що компонентний склад готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, який забезпечує його

методичну діяльність, також має відображати цю специфіку. Безумовно, що зміст методичної готовності майбутніх учителів природничих наук тісно пов'язаний з удосконаленням його професійно-спрямованої (як учитель природничих наук, фізики, хімії, біології), педагогічної і психологічної підготовки, зокрема, з компонентами підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи (інформаційним, технологічним, мотиваційним та аналітико-результативним).

Таким чином, готовність майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи розглядається як складне утворення, що визначається єдністю та взаємообумовленістю таких структурних компонентів: *когнітивного, операційно-діяльнісного, мотиваційного, рефлексивно-адаптивного* (рис. 1).

Рис. 1. Структура готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи

Як слушно зазначає І. Коваль, у структурі готовності доцільним є першочергове виокремлення когнітивного компоненту, розглядаючи його як інтеграцію (реалізація інтеграційного підходу), яка відображає інформованість фахівця (у нашому випадку, майбутнього учителя природничих наук) про зміст професійної діяльності, рівень методичних та спеціально предметних знань професійної діяльності, спрямованої на успішну організацію безпечної життєдіяльності учнів старшої школи (Коваль, 2017).

Продовжуючи позицію з В. Аніщенка та О. Падалки, майбутні учителі природничих наук задля успішної організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи мають володіти знаннями про правила безпечної поведінки (про джерела небезпеки, заходи її попередження і способах уникнути); знаннями, як без поразки діяти в ситуаціях, надзвичайних і небезпечних для здоров'я людини; знаннями небезпек природного, техногенного та антропогенного характеру і методів захисту від них в сучасних умовах; знаннями методик навчання безпеки життєдіяльності школярів (Аніщенко, Падалка, 2011).

На підставі аналізу праць М. Дяченко-Богун (2016) можемо стверджувати, що когнітивний компонент готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи має містити сукупність знань із природничих дисциплін, які необхідні для розв'язання завдань щодо зміцнення, збереження та формування здоров'я учнів: закони та теоретичні положення валеології, вікової фізіології, психології, гігієни, здоров'язбережувальної педагогіки; закономірності розвитку дітей, діагностику станів учнів старшої школи, різні аспекти збереження та зміцнення їх здоров'я; форми, методи та засоби реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі сучасної школи; педагогічний супровід первинної профілактики соціально-небезпечних захворювань і проявів адиктивної поведінки; методи психолого-педагогічних досліджень, які слугують підґрунтям реалізації здоров'язбережувальних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах.

Цей перелік доцільно доповнити знаннями, як майбутньому вчителю природничих наук формувати та розвивати у подальшому власну культуру безпеки особистості та своїх вихованців, яка включає в себе не лише безпечну життєдіяльність, але і мотивацію, досвід самовдосконалення готовності до безпечної життєдіяльності. Звідси випливає, як слушно зазначає Л. Кравченко, що поняття «культура безпеки» (особистості) ширше, ніж поняття «безпеки життєдіяльності» людини. Відтак, безпечна життєдіяльність людини – основна складова особистісного втілення культури безпеки (Кравченко, 2012).

Узагальнюючи напрацювання учених, у нашому дослідженні **когнітивний компонент** готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи є системою знань з теоретичних основ безпеки, безпечної життєдіяльності з проблем основ здоров'я, способів безпечної поведінки в повсякденних і надзвичайних ситуаціях; знань щодо організації освітнього процесу в ЗЗСО й розуміння значення цих знань для практики, формування культури безпеки особистості:

теоретичні основи безпеки життєдіяльності (основи безпеки життєдіяльності, психологічні аспекти безпеки життєдіяльності, екологічні аспекти безпеки життєдіяльності, валеологічні аспекти безпеки життєдіяльності тощо);

безпека життєдіяльності людини (безпека життєдіяльності в надзвичайних ситуаціях, держава на захисті безпеки життєдіяльності людини, правила безпеки під час навчання у ЗЗСО, безпека дорожнього руху, пожежна безпека, електробезпека, радіаційна безпека, безпека поведінки на воді, безпека інформаційного простору, надзвичайні ситуації в житті сучасної людини, побутовий травматизм тощо);

методика організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи (знання форм і методів навчання, ефективних для старших класів ЗЗСО, розробка сучасних засобів навчання, здоров'язбережувальні технології, сучасні інформаційно-комунікаційні технології та ін.).

Таким чином, когнітивний компонент є ключовим компонентом готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи та відбиває зміст інформаційного компоненту підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, адже система знань стає міцним підґрунтям для реалізації прагнення майбутнього вчителя до дій, спрямованих на організацію безпечної життєдіяльності учнів старшої школи та формування культури безпеки особистості, як власної, так і своїх вихованців.

Для розуміння суті поняття готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи важливо розкрити зміст операційно-діяльнісного компоненту.

У цьому контексті імпонує позиція С. Волгіної (2015), яка стверджує, що операційно-діяльнісний компонент готовності характеризує володіння студентом системою умінь та навичок, необхідних для здійснення успішної професійної діяльності в майбутньому, вміння самостійно визначати направленість фахової самоосвіти, наявність елементів самовиховання, сформованість вміння планувати програму професійного самовдосконалення. До показників сформованості цього компоненту дослідниця відносить наявність знань, умінь та навичок для ефективної самостійної роботи, критичне мислення, навички систематизації, оцінки та реалізації опрацьованого матеріалу.

Досліджуючи проблематику підготовки майбутніх учителів до формування культури безпеки життєдіяльності в учнів основної школи, Т. Петухова (2010) наголошує, що операційно-діяльнісний компонент відображає практичну реалізацію забезпечення безпеки життєдіяльності учнів в освітньому процесі. Він поєднує у собі вміння застосовувати набуті знання на практиці; володіння психолого-педагогічними та специфічними прийомами і засобами педагогічного впливу; константність коригувальної діяльності з виправлення виявлених недоліків. Цей компонент передбачає, насамперед, оволодіння компетенціями з безпеки життєдіяльності, зокрема: ергономічними; забезпечення власної й колективної безпеки у звичайних та екстремальних умовах; забезпечення психологічного комфорту навчально-виховного процесу; створення засобів наочності, навчальних приладів й обладнання; застосування засобів індивідуального та колективного захисту; виявлення негативних чинників оточуючого середовища.

На підставі аналізу наукових праць (О. Дорошенко (2012), Л. Іванова (2007), Ю. Мусхаріна (2014), К. Оглоблін (2008) та ін.) ми дійшли висновку, що **операційно-діяльнісний компонент** готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи передбачає визначення найбільш значущих груп умінь майбутніх учителів природничих наук, необхідних для організації безпечної життєдіяльності школярів:

прогностичні вміння характеризуються можливістю формування власної культури безпеки особистості та своїх вихованців; використання в педагогічній діяльності новаторських рішень щодо оздоровлення та вдосконалення шкільної освіти, спрямованої на безпечну життєдіяльність; ведення профілактичної роботи; застосування форм і методів організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи під час занять та у повсякденному житті;

організаторські уміння складають основу організації особистої професійної діяльності на реалізацію оздоровчої функції та безпеки життя; пропаганди використання форм і методів організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, форм, методів та засобів реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі сучасної школи;

комунікативні уміння відбивають дружню співпрацю зі школярами, їхніми батьками, колегами у вигляді конструктивного спілкування з роз'яснення й опанування форм і методів оздоровлення, організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі сучасної школи; формування розуміння необхідності застосування правил безпечної поведінки (про джерела небезпеки, заходи її попередження і способах уникнути), знань, як без поразки діяти в ситуаціях, надзвичайних і небезпечних для здоров'я людини, методів захисту від небезпек природного, техногенного та антропогенного характеру;

гностичні вміння необхідні для навчання школярів, їхніх батьків та колег правилам безпечної поведінки, формам і методам оздоровлення та організації безпечної життєдіяльності; використання в професійній діяльності науково-методичних рекомендацій щодо застосування методів організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, здоров'язбережувальних технологій.

дослідницькі уміння характеризуються можливістю застосування прийомів організації в науково-дослідницькій діяльності, планування дослідницької роботи, проведення самоаналізу, регуляція власних дій у процесі дослідницької діяльності, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій, обробка даних спостережень, впровадження результатів у практичну діяльність щодо організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи;

проектувальні уміння характеризуються здатністю до передбачення наслідків від тих чи інших надзвичайних і небезпечних для здоров'я і життя людини ситуацій, формулювання системи педагогічних цілей, планування інформаційної діяльності, власної та учнівської безпечної життєдіяльності, заходів з охорони праці та безпеки життєдіяльності у навчальному закладі.

Варто наголосити, що операційно-діяльнісний компонент готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи передбачає оперування студентом усіма необхідними методиками отримання та обробки педагогічної інформації.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що операційно-діяльнісний компонент готовності, який віддзеркалює зміст технологічного компоненту підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, передбачає вміння здобувати, поповнювати й розширювати знання, організовувати діяльність свою та учнів відповідно до цілей освітнього процесу та безпечної життєдіяльності, урахувуючи інноваційні освітні та здоров'язбережувальні технології, а також доцільно їх застосовувати; уміння розвивати власну культуру безпеки особистості та своїх вихованців; уміння організовувати міжособистісну взаємодію; здатність будувати навчальний діалог, координувати дії його учасників; стимулювати активність учнів, ініціативу, підтримувати в них стійкий інтерес до правил безпечної поведінки; уміння обирати оптимальні методи і прийоми навчання, форми роботи, відбирати, дозувати, композиційно будувати навчальний матеріал, який пропагує здоровий спосіб життя та безпеку життєдіяльності; проектувати цілі й завдання навчальної і виховної роботи; уміння розробляти систему організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

Успішна підготовка майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи неможлива без належної мотивації, відтак, досить важливим є і мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, який, як слушно зазначають С. Рубінштейн (1960) та П. Якобсон (1998), включає систему мотивів, які виражають усвідомлену спонуку до діяльності, у тому числі й до навчальної, сукупність усіх психічних моментів, якими визначається поведінка людини в цілому, те, що спонукає діяльність людини, заради чого вона здійснюється. У своєму дослідженні ми керувалися визначенням мотивації А. Маслоу як прагнення людини виявити себе в тому, до чого вона відчуває себе потенційно здійсною (Маслоу, 1999).

Таким чином, **мотиваційний компонент** готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи відбиває систему мотивів студентів до навчальної і позанавчальної діяльності, спрямованої на формування культури безпеки особистості, мотивів до оволодіння способами організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи. Характеризується цей компонент: 1) відповідальним ставленням студентів до оволодіння системою знань, які сприятимуть успішній організації безпечної життєдіяльності учнів старшої

школи, та усвідомленням необхідності цих знань; 2) інтересом до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи та наявністю внутрішніх спонук до самостійної пізнавальної діяльності в галузях педагогіки та безпеки життєдіяльності; 3) спрямованістю мотивації на вдосконалення процесу організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

Мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи виконує регулятивну функцію і є основою, навколо якої конструюються головні властивості та якості майбутнього вчителя (активність, ініціативність, емоційна стійкість, самостійність, рішучість, сила волі, схильність до ризику, цілеспрямованість та ін.). Він забезпечує залученість особистості студента до професійної діяльності під час навчання у ЗВО, спрямованої на успішну організацію безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, демонструє позитивне ставлення до цього процесу й усвідомлення його значущості задля вдосконалення професійної майстерності, свого творчого потенціалу, прагнення до самоосвіти, формування культури безпеки.

Про результативність аналітико-результативного компоненту підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи доцільно говорити у світлі сформованості рефлексивно-адаптивного компоненту готовності. Як зазначає І. Горбачова (2018), цей важливий структурний компонент готовності відповідає за аналіз результатів педагогічної діяльності і роботи над собою, привносить корективи в поведінку вчителя, що дає йому можливість пристосуватися до нових освітніх умов, займатися самоосвітою, інноваційною діяльністю, вдосконалювати професійну майстерність для успішного вирішення різних професійних завдань (Горбачова, 2018). До цитованої думки дослідниці додамо, що зростання механізму рефлексивної самоорганізації повинно забезпечити не лише надійне рішення типових (чи нетипових) професійних завдань і проблем, пов'язаних з організацією безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, але й створити потенціал найбільшого особистісного самовираження, самореалізації в майбутній професійній діяльності вчителя природничих наук.

У основу виокремлення рефлексивно-адаптивного компоненту готовності покладено *рефлексивний підхід* (В. Богін (1995), Я. Бугерко (2008), М. Варбан (1999), Г. Дегтяр (2006), В. Дикань (1999) та ін.) до підготовки майбутніх учителів природничих наук, згідно якого є можливість виокремити засоби включення майбутнього педагога в рефлексивну діяльність у процесі формування його готовності до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

На підставі аналізу праць науковців ми дійшли висновку, що *рефлексія* – це процес самоусвідомлення, самоаналізу; принцип людського мислення, діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню структуру і специфіку духовного світу особистості; форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення своїх власних дій та їх законів. Усвідомлюючи свої можливості, реалізацію бажань, можливість змінити свої бажання, суб'єкт рефлексує. Варто наголосити, що рефлексія обов'язково пов'язана з потребами, мотиваційно-оцінювальною сферами особистості. З іншого боку, рефлексія у цілому дозволяє усвідомити майбутньому вчителю складності, суперечності в своєму професійному становленні й розвитку, зокрема, у процесі формування готовності до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, адекватно зрозуміти причини утруднень, внаслідок чого виникає внутрішній конфлікт особистості, розв'язання якого і є джерелом професійного розвитку майбутнього вчителя. Відтак, у результаті рефлексії майбутній учитель природничих наук оволодіває основами професійної діяльності на більш високому рівні, розвиває свої особистісні, професійні, творчі здібності, майстерність.

Отже, *рефлексивно-адаптивний компонент* готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи відбиває рефлексію як процес самопізнання особистістю студента свого внутрішнього психічного стану, пов'язаного з результатами процесу організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи, якими виступають осмислення професійної діяльності, самооцінювання та самокорекція діяльності в аспекті формування безпечної поведінки підлітків, культури безпеки й здорового способу життя.

Виокремлений компонент відображає уміння рефлексії на основі адекватного самооцінювання, самоконтролю і самоорганізації, що забезпечують адаптивність майбутнього учителя до змін в освітній сфері та професійній діяльності.

Проаналізувавши науковий доробок учених (М. Гриньова (2008), М. Пирлик (2013), Н. Посталюк (1989), Н. Прасол (2014) та ін.), ми дійшли висновку, що складовими рефлексивно-адаптивного компоненту готовності майбутніх учителів природничих наук до

організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи є: 1) *рефлексивна позиція особистості* (критичність мислення студента, що є якістю, яка вимагає рецензування, оцінки висловлення особистої думки, тобто висловлення власної позиції студента; намагання студента довести свою позицію; здатність та намагання студентів ставити питання, що свідчать про здатність студента «бачити проблему» у викладі матеріалу; намагання та здатність студента вести дискусію, оскільки рефлексія – це дискусія з самим собою; готовність до адекватної самооцінки); 2) *самооцінювання* (оцінювання студентом самого себе, своїх можливостей, якостей, місця серед інших людей); 3) *самоконтроль* (свідома оцінка, регулювання своїх дій відповідно до поставленої мети та правил виконання навчальних і професійних завдань); 4) *саморегуляція* (вищий ступінь будь-якої діяльності, коли вміння виконувати певні операції перетворюється на навички, що здійснюються автоматично).

Висновки. Отже, потрактовуючи «готовність майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи» як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що характеризується їхньою здатністю до охорони життя і здоров'я учнів в освітньому процесі і позашкільній діяльності, та спрямованістю на успішне співробітництво тандему «учитель-учень» у галузі безпеки життєдіяльності, у цьому підрозділі визначено та схарактеризовано такі її структурні компоненти: *когнітивний, операційно-діяльнісний, мотиваційний та рефлексивно-адаптивний*.

Наприкінці зазначимо, що поняття готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи багатогранне й багатоаспектне. Його змістове наповнення та якісний рівень залежать від багатьох чинників: розвитку педагогіки, дидактики, валеології, медицини, безпеки життєдіяльності як науки, стану професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук у ЗВО, соціальних, психологічних, економічних, політичних та інших причин. Проте, проблема формування готовності майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи мало вивчена в науковій літературі, що посилює актуальність досліджуваної проблеми, та зумовлює необхідність здійснення аналізу сучасного стану підготовки майбутніх учителів природничих наук до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзенберг М. И. (1989). Методические задачи как средство подготовки учителя начальных классов к обучению младших школьников математике. (Дисс. канд. пед. наук). М. 140 с.
2. Аніщенко В., Падалка О. (2011). Професійна компетентність вчителя безпеки життєдіяльності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Вип. 3(1). С. 210-216.
3. Брызгалова С.И. (2004). Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика. Калининград. 312 с.
4. Горбачова І. І. (2018). Формування професійної мобільності вчителів на засадах акмеологічного підходу в системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. (Дис. канд.пед.наук). Харків. 234 с.
5. Дьяченко М. И., Кандыбович Л.А. (1981). Психология высшей школы. Минск: Изд-во БГУ. 383 с.
6. Коваль І. С. (2017). Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. (Дис. канд. пед. наук). Львів.
7. Кравченко Л. (2012). Об'єкт та цілі БЖД: життєве середовище аксіома потенційної безпеки діяльності людини. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 6(3). С. 184-189.
8. Левитов Н. Д. (1967). О психических состояниях человека. М.: Просвещение. 343 с.
9. Москалец В. П. (2014). Проблема вивчення поняття "готовність до професійної діяльності" у психології. *Вісник Національного університету оборони України*. Вип. 4. С. 268-273.
10. Пашко Л. Ф. (1984). Воспитание ответственного отношения у педагогической профессии у студентов университетов (на материале наставничества в студенческих академических группах). (Дис. канд. пед. наук). Львов. 193 с.
11. Хомич І.М. (2018). Формування готовності майбутніх учителів музики до педагогічної взаємодії з навчальним хоровим колективом. (Дис. канд. пед. наук). Київ. 199 с.